

content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055
(Accessed: April 3, 2026).

8. European Commission. (2022). *Temporary protection for people fleeing Ukraine*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en (Accessed: April 11, 2026).

9. Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> (Accessed: April 10, 2026).

10. United Nations High Commissioner for Refugees. (2023). *Global Trends: Forced Displacement*. URL: <https://www.unhcr.org/global-trends> (Accessed: April 3, 2026).

УДК 340.1

Чудик Н. О.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії права та
конституціоналізму юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

ТРИ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ КРИЗИ: ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ, ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ТА ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, розпочате 24 лютого 2022 року, є безпрецедентним викликом для міжнародної системи захисту прав людини. Збройна агресія формує багатовимірну правозахисну кризу, яка охоплює одночасно порушення права на життя, права на недоторканність житла, свободу пересування та цілу низку інших фундаментальних прав, гарантованих як міжнародним гуманітарним правом, так і міжнародним правом прав людини [1].

Відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, сторони збройного конфлікту зобов'язані розрізняти цивільне населення і комбатантів, захищати цивільних осіб від наслідків воєнних операцій та забезпечувати гуманне поводження з усіма особами, які перебувають під їхньою владою [2]. Численні задокументовані факти свідчать про систематичне порушення цих норм з боку збройних сил РФ: цілеспрямовані удари по об'єктах цивільної інфраструктури — лікарнях, школах, об'єктах енергетики, — а також масові вбивства мирних жителів у Бучі, Ірпені, Херсоні та інших населених пунктах [3].

Міжнародний кримінальний суд у березні 2023 року видав ордери на арешт Президента РФ Володимира Путіна та Уповноваженого з прав дитини Марії Львової-Белової у зв'язку з незаконною депортацією українських дітей [4]. Цей крок став важливим сигналом щодо невідворотності міжнародно-правової відповідальності, хоча й поставив питання про ефективність механізмів примусового виконання рішень МКС у ситуаціях, коли держава-порушниця є постійним членом Ради Безпеки ООН і фактично блокує будь-які колективні

заходи на рівні цього органу. Особливої уваги заслуговує використання сексуального насильства як зброї війни. Документування відповідних фактів здійснюється Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні, яка з лютого 2022 року зафіксувала сотні випадків сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом [5]. За оцінками фахівців у сфері міжнародного кримінального права, ці діяння можуть кваліфікуватися як злочини проти людяності та воєнні злочини відповідно до Римського статуту МКС.

Збройна агресія спричинила найбільший у Європі з часів Другої світової війни потік вимушених переселенців. Станом на початок 2024 року понад 6,5 мільйона українців отримали статус тимчасового захисту або були зареєстровані як біженці в країнах Європейського Союзу, ще близько 5,1 мільйона є внутрішньо переміщеними особами (ВПО) всередині самої України [6]. Ця криза оголила глибокі суперечності в архітектурі міжнародного захисту вимушених мігрантів. Правовий статус ВПО регулюється Керівними принципами ООН щодо внутрішнього переміщення 1998 року — документом, що не має обов'язкової юридичної сили, але слугує важливим орієнтиром для національного законодавства [7]. В Україні захист ВПО здійснюється відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» 2014 року зі змінами. Утім правозахисники фіксують системні прогалини: складнощі з реєстрацією, обмежений доступ до соціальних послуг і житла, перешкоди у реалізації виборчих та майнових прав.

Для біженців за межами України ключовим механізмом захисту стала Директива ЄС про тимчасовий захист 2001/55/ЄС, активована вперше в історії у березні 2022 року [8]. Вона надала українцям право на проживання, доступ до ринку праці, освіти та соціального захисту без індивідуальної процедури розгляду заявки на статус біженця. Попри безперечну гуманітарну цінність цього рішення, воно породило правову невизначеність щодо довгострокових перспектив: після закінчення дії тимчасового захисту особи, які не отримали постійного статусу, можуть опинитися у правовому вакуумі. Окремою проблемою є захист дітей, розлучених із сім'ями внаслідок конфлікту. Конвенція ООН про права дитини 1989 року гарантує право дитини на збереження сімейних зв'язків, проте масштаб розлучення сімей і незаконна депортація дітей до РФ ставлять під сумнів ефективність існуючих механізмів протидії [4]. Станом на сьогодні Україна офіційно підтвердила понад 19 000 випадків депортованих дітей, реальні цифри, за оцінками, є значно більшими.

Третім виміром сучасної кризи є масштабна екологічна катастрофа, спричинена збройним конфліктом. Збройна агресія перетворює навколишнє природне середовище на одну з перших жертв — і водночас на чинник, що суттєво посилює масштаби гуманітарних наслідків. Знищення об'єктів інфраструктури, забруднення ґрунтів і водойм боєприпасами, пожежі на промислових підприємствах формують довготривалі екологічні наслідки, що виходять за межі безпосередньої зони бойових дій [9]. Підлив греблі Каховської ГЕС у червні 2023 року спричинив одну з найбільших техногенно-екологічних катастроф в Європі за останні десятиліття. Затоплення понад 80 населених пунктів, знищення унікальних екосистем дельти Дніпра, забруднення Чорного моря завдали шкоди, яку фахівці Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) оцінюють як катастрофічну [10]. Ця подія

актуалізувала дискусію про відповідальність за цілеспрямоване знищення об'єктів критичної інфраструктури, що має серйозні екологічні наслідки.

У площині міжнародного права зростає інтерес до концепції екоциду — умисного знищення екосистем у масштабах, здатних завдати серйозної, тривалої або непоправної шкоди навколишньому середовищу. Незалежна експертна панель Stop Ecocide International запропонувала включити екоцид до юрисдикції МКС як п'ятий міжнародний злочин [11]. Дослідники звертають увагу на те, що ст. 35 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій вже забороняє методи та засоби ведення війни, які можуть завдати серйозної, довготривалої і широкомасштабної шкоди природному середовищу, однак практика застосування цього положення залишається вкрай обмеженою. Право на безпечне довкілля набуло статусу права людини в резолюції Генеральної Асамблеї ООН 76/300 від 2022 року, яка визнала його загальним і невід'ємним правом людини [12]. У контексті збройного конфлікту це право систематично порушується: населення позбавляється доступу до чистої води, безпечного повітря та незабруднених продуктів харчування. Відновлення навколишнього середовища після закінчення конфлікту є невід'ємною складовою права на ефективний засіб захисту та відшкодування шкоди.

Таким чином, сучасна криза, спричинена збройною агресією РФ проти України, являє собою тривимірне явище, що охоплює взаємопов'язані виміри порушень прав людини: пряме насильство у зоні конфлікту, масове вимушене переміщення та системну екологічну деградацію. Кожен із цих вимірів є самостійним об'єктом міжнародно-правового регулювання, проте їхня взаємодія утворює синергетичний ефект, який істотно ускладнює захист постраждалого населення. Для ефективного реагування на цю комплексну кризу необхідно: по-перше, зміцнення механізмів притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, зокрема через підтримку юрисдикції МКС і створення спеціалізованих трибуналів; по-друге, вдосконалення правового статусу ВПО і біженців з метою усунення прогалин у системі захисту; по-третє, прогресивний розвиток міжнародного права у напрямі криміналізації екоциду та посилення відповідальності за екологічні злочини в умовах збройного конфлікту. Нинішня криза слугує переконливим нагадуванням про те, що система міжнародного захисту прав людини, побудована після 1945 року, потребує постійного оновлення, аби відповідати реаліям сучасних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Мицик В. В., Буроменський М. В., Буткевич О. В. та ін. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / за ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2020. Т. 1 : Основи теорії. 416 с.
2. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. та Додаткові протоколи до них. URL: <https://www.icrc.org/uk>
3. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. Доповідь про порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, квітень 2022 – серпень 2023. Нью-Йорк : ООН, 2023. 87 с.
4. Міжнародний кримінальний суд. Ордер на арешт у справі № ICC-01/22 (ситуація в Україні). Гаага, 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int>
5. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. Conflict-related sexual violence in Ukraine: March 2022 – November 2023. Geneva : OHCHR, 2023. 62 р.

6. UNHCR. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
7. Керівні принципи ООН щодо внутрішнього переміщення / розроб. Ф. Денг. Нью-Йорк : ООН, 1998. 40 с. (Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2).
8. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons. Official Journal of the European Communities. 2001. L 212. P. 12–23.
9. Іванюта С., Якушенко Л. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2024. 61 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.11>
10. United Nations Environment Programme. Environmental Impact of the Kakhovka Dam Destruction. Nairobi : UNEP, 2023. 48 p.
11. Stop Ecocide International. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core Text. 2021. URL: <https://www.stopecocide.earth>
12. United Nations General Assembly. Resolution 76/300 «The human right to a clean, healthy and sustainable environment». 28 July 2022. Doc. A/RES/76/300.

УДК 340.1

Мазепа С. О.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного
університету,
міжнародний дослідник
Оснабрюцького університету*

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ МІГРАЦІЇ

Міграція є складним соціально-правовим явищем, що супроводжується не лише зміною місця проживання, а й істотною трансформацією звичного середовища людини: мовного, побутового, правового, соціального та цифрового. Мігранти належать до особливо вразливих категорій населення, оскільки в умовах переїзду, невизначеності, стресу та адаптації вони можуть бути менш уважними до питань особистої безпеки, зокрема безпеки у цифровому просторі. Саме тому кібербезпека в контексті міграції має розглядатися не лише як технічне питання, а як важлива передумова забезпечення фундаментальних прав людини.

У сучасних умовах мігранти активно користуються цифровими сервісами для оформлення документів, подання заяв, отримання адміністративних, соціальних, гуманітарних, медичних і правових послуг,